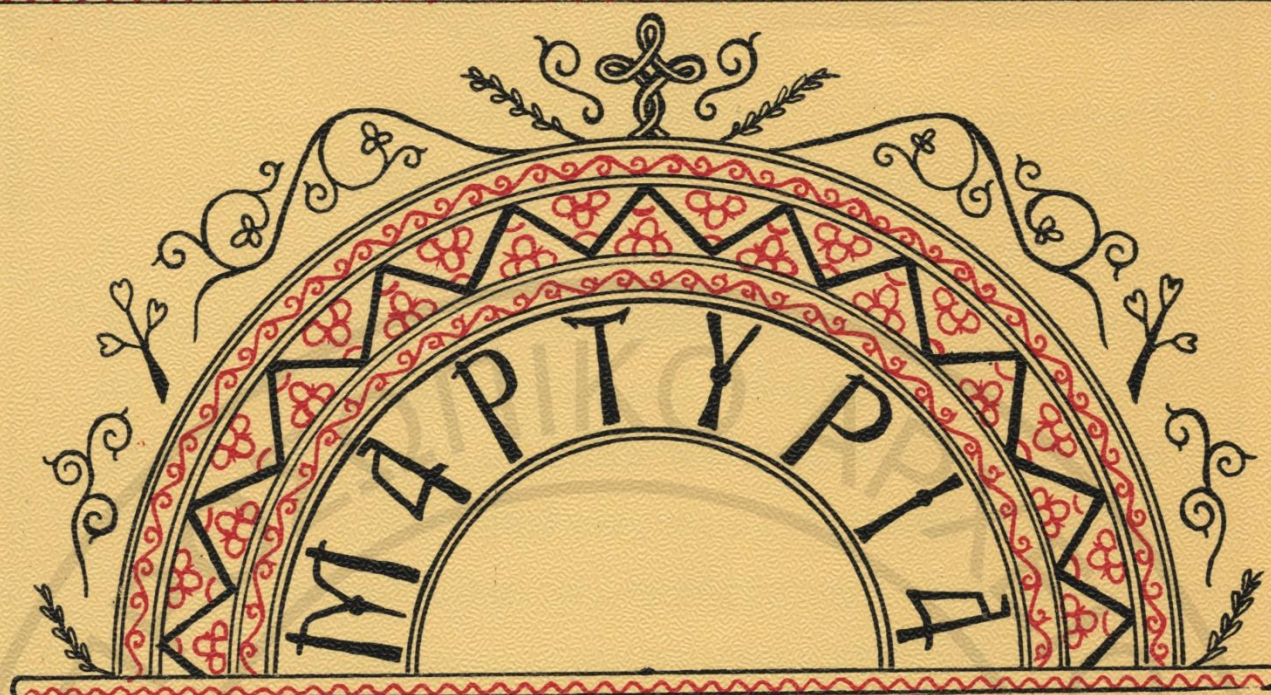
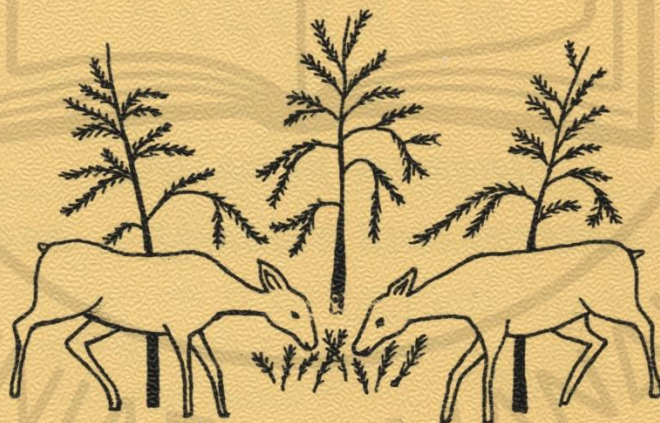

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΚΥΔΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α' ΕΤΟΣ ΙΘ' Τεύχος 180

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

ΧΑΝΙΑ

Ζαχαρένιας Σημανδηράκη

Προϊσταμένης του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΣΤΗΝ ΠΑΛΙΑ ΚΡΗΤΗ

Γεννιέται κάθε 25 του Δεκέμβρη ο γλυκός Ίησοῦς καί ἡ θεία γέννησή Του σταλάζει στίς καρδιές φῶς καί ἐλπίδα. Ὁ μικρούλης Χριστός μέ τά ὁλόξεστα μάτια, χαρίζει κάθε φορά στόν κόσμο ἀγάπη καί παρηγορία. Κι' ἡ ταπεινή φάτνη Του γίνεται μεγαλόπρεπη ἐκκλησιά γιά τίς πονεμένες ψυχές τοῦ καιροῦ μας. Τί χρειάζεται, ἀλήθεια, ἡ ἀνθρώπινη καρδιά γιά νά ἀναθαρρήσει, νά δεῖ μ' ἐλπίδα γύρω, νά κλάψει ἀπό χαρά, νά χαρεῖ τήν εἰρήνη! Μέσα μας ἔχει ὁ κάθε ἕνας μιά ἐκκλησιά, γύρω μας ἡ φύση εἶναι μιά ἐκκλησιά καί εἶναι στό χέρι μας ν' ἀνάψουμε ἐμεῖς τά καντήλια, κι εἶναι στό χέρι μας νά μᾶς λούσει τ' ἀνέσπερο ἅγιο φῶς τοῦ Πλάστη:

“Ὀλου τοῦ κόσμου τσ' ἐκκλησιές τσί χτίσανε μαστόροι
μέ τά τσιράκια, τσί πουργούς, τσί πετροπελεκάνους.

Μά γώ κατέχω μιά ἐκκλησιά, ὅπου δέν εἶναι ἄλλη.

Μαστόροι δέν τή χτίσανε, τεχνίτες δέν ἐκάμα,
μηδὲ τσιράκια καί πουργοί τὰ χέρια δέν ἀγγίξα.

Ἐχει τόν οὐρανό σκεπή, χάμαι τή γῆς θεμέλιο,
κολῶνες τή ριζοβουνιά, τσί στεφανίες καμάρες,
τσί πέτρες ἅγια Τράπεζα, στασίδια τὰ χαράκια,
καί τ' ἄστρα πετροκάντηλα τή νύχτα νά τσή φέγγουν.

Ἡλιος αὐγή τή λειτουργᾶ, φεγγάρι τή σπερνιάζει
κι αὐγερινός τήν ξενυχτά μέ τόν ἀποσπερίτη.

Ἐχει τό θῦμο μερτζουβί, λιβάνι τό σταθόρι
γκιουλαχταρίκι τό δροσό, ἄθονερο τσί βρῦσες
τό περιστέρι πίτροπο, κινόμο τό τρυγόνι,
κλησάρη τόν ἀσκορδαλό, τό φλωρο καμπανάρη.
Τήν περόδικα στό ζυμωτό, τ' ἀηδόνι στό στασίδι,
τό γέρο μαυροκοτσιφό γούμενο-ξαγοράρη.

Νά ξαγορεύει τὰ πουλιά, νά φκολογᾶ τ' ἀγρίμια
κι ὅποιο βρεθεῖ στή λειτουργιά νά ραίνει καί ν' ἀγιάζει.”

Ἀντηχοῦν τά κάλαντα στίς γειτονιές, τήν παραμονή τῆς μεγάλης γιορτῆς, ἀπό παιδικές, χαρούμενες φωνοῦλες. Ὅπως ἀντηχοῦσε ἡ γνωστή μελωδία καί στούς παλαιούς χρόνους, πού πέρασαν ἀτέλειωτοι πάνω ἀπό τὰ σφιχτοδεμένα χωριουδάκια τῆς Κρήτης, ὅταν ὅλοι γνωρίζονταν μεταξύ τους κι ἦταν συνδεδεμένοι μέ τίς μικροχαρές καί τίς λύπες τῆς βασανισμένης ζωῆς τους. Οἱ μέρες οἱ γιορτινές ἦταν μιά εὐκαιρία χαρούμενης συνάντησης καί τά κάλαντα ἡ ἀφορμή εὐθυμης ἐπίσκε-

ψης σέ φίλους καί συγγενεῖς, ἀφοῦ τά ἔφαλλαν, ὅχι μόνο παιδιά, ἀλλά καί μεγάλοι χωριανοί:

“Καλὴν ἐσπέραν ἄρχοντες κι ἂν εἶναι ὁρισμός σας
Χριστοῦ τὴν θεῖαν γεννησιν νά πῶ στ’ ἀρχοντικό σας
Χριστός γεννᾶται σήμερον ἐν Βηθλεέμ. τῇ πόλει
οἱ οὐρανοὶ ἀγάλλονται χαίρει ἡ κτίσις ὅλη.
Ἐν τῷ σπηλαίῳ τίκτεται ἐν φάτνῃ τῶν ἀλόγων
ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν καὶ ποιητὴς τῶν ὅλων.
Πλῆθος ἀγγέλων ψάλλουσι τό “δόξα ἐν ὑψίστοις”
καὶ τοῦτο ἀξιῶνεται ἡ τῶν ποιμένων πίστις.
Ἐκ τῆς Περσίας ἔρχονται τρεῖς μάγοι μέ τά δῶρα
ἄστρον λαμπρόν τοὺς ὁδηγεῖ χωρὶς νά λείπει ὥρα.
Ἦλθον εἰς Ἱερουσαλήμ, μέ πόθον ἐρωτῶσι
πού ἐγεννήθη ὁ Χριστός νά πᾶν νά τόν εὐρῶσι.
Διὰ Χριστόν ὡς ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης
ἀμέσως ἐταράχτηκε, κι ἔγινε θηριώδης
ὅτι πολλά φοβήθηκε διὰ τὴν βασιλείαν
μὴν τοῦ τὴν πάρῃ ὁ Χριστός καὶ χάσῃ τὴν ἀξίαν.
Κράζει τοὺς μάγους κι ἐρωτᾷ που ὁ Χριστός γεννᾶται
εἰς Βηθλεέμ. ἤξεύρωμεν ὡς ἡ Γραφή διηγᾶται.
Τοὺς εἶπε νά ὑπάγωσι καὶ ὅπου τόν εὐρῶσι
ἀφοῦ τόν προσκυνήσωσι νά πᾶν νά τοῦ τό εἰπῶσι,
ὅπως ὑπάγει καὶ αὐτός διὰ νά προσκυνήσει
μέ δόλον ὁ μισόθεος γιὰ νά τόν ἀφανίσει.
Βγαίνουν οἱ Μάγοι τρέχοντας καὶ τόν ἄστέρα βλέπουν
φῶς θεϊκόν κατέβαινε καὶ μέ χαράν προστρέχουν
ἐν τῷ σπηλαίῳ ἔρχονται, βλέπουν τὴν Θεοτόκον
κι ἐκράτει εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς τόν ἅγιόν τῆς τόκον.
Γονατιστοὶ τόν προσκυνοῦν καὶ δῶρα τοῦ χαρίζουν
σμύρνα, χρυσόν καὶ λίβανον, θεόν τονε φημίζουν.
Τὴν σμύρναν μέν ὡς ἄνθρωπον, χρυσόν ὡς βασιλέα
τόν λίβανον δέ ὡς θεόν σ’ ὅλην τὴν ἀτμοσφαῖραν.
Ἀφοῦ τόν ἐπροσκύνησαν εὐθύς παλι μισεύγουν
καὶ τόν Ἡρώδην μελετοῦν νά πάγουν νά τόν εὐρουν.
Πλὴν Ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ βγαίνει τοὺς ἐμποδίζει
ἄλλην ὁδὸν νά πορευθοῦν αὐτός τοὺς διορίζει.
Καὶ πάλιν ἄλλος Ἄγγελος τόν Ἰωσήφ προστάζει
εἰς Αἴγυπτον νά πορευθεῖ καὶ ἐκεῖ νά ἡσυχάζει.
Νά παρεῖ καὶ τὴν Μαριάμ. ὁμοῦ μέ τόν υἱόν τῆς
ὅτι Ἡρώδης μέν ζητεῖ τόν τόκον τόν δικόν τῆς.
Μὴ βλέπων δέ ὁ βασιλεὺς τοὺς Μάγους νά γυρίζουν
εἰς Βηθλεέμ ἐπρόσταξε παιδί νά μὴν ἀφήσουν
ὅσα παιδιά εὐρῶσι δύο χρονῶν καὶ κάτω
ὅλα νά τὰ περάσωσι εὐθύς ἀπ’ τὰ σπαθιά των.
Χιλιάδας δεκατέσσερις σφάζουν εἰς μιάν ἡμέρα
θρῆνον κλαυθμόν καὶ ὀδυρμόν εἶχε κάθε μητέρα
καὶ τό ρηθὲν νά πληρωθεῖ προφήτου Ἡσαίου

μετά τῶν ἄλλων προφητῶν καί τοῦ Ἱερεμίου.
Φωνή ἠκούσθη ἐν Ραμᾶ, Ραχήλ τά τέκνα κλαίει
παραμυθὴν οὐκ ἤθελε ὅτι αὐτά οὐκ ἔχει.

Ἰδοὺ ὅπου σᾶς εἰπώμεν ὅλην τὴν ὑμνωδίαν
τοῦ Ἰησοῦ μας τοῦ Χριστοῦ γέννησιν τὴν ἁγίαν.

Καί σᾶς καλονυκτίζωμεν, πέσατε κοιμηθῆτε
ὀλίγον ὕπνον πάρετε κι' εὐθύς νά σηκωθεῖτε
βάλτε καλά φορέματα, εὐμορφα ἐνδυθεῖτε
στήν ἐκκλησίαν τρέξατε προθύμως νά ἐμβῆτε.

Ν' ἀκούσητε μέ προσοχήν ὅλην τὴν ὑμνωδίαν
καί μέ πολλήν εὐλάβειαν τὴν θεῖαν λειτουργίαν.

Καί ἅμα ἐπιστρέψετε εἰς τὸ ἀρχοντικό σας
εὐθύς τραπέζι στρώσατε βάλτε τὸ φαγητόν σας.

Καί τὸν σταυρόν σας κάμετε, γευθεῖτε, εὐφρανθεῖτε,
δόσατε κανενός πτωχοῦ ὅστις νά ὑστερεῖται.

Δότε καί μᾶς τὸν κόπον μας ὅ,τ' εἶναι ὁ ὀρισμός σας
καί ὁ Χριστός μας πάντοτε ἅς εἶναι βοηθός σας.

Χρόνους πολλοὺς νά χαίρεσθε πάντα εὐτυχισμένοι
σωματικά καί ψυχικά νά εἰσθε πλουτισμένοι.

Ἀπὸ τὴν παραμονή τῶν Χριστουγέννων οἱ γεωργοί, οἱ βοσκοί καί οἱ ναυτικοί
στήν Κρήτη ἔλεγαν ὅτι “παλευγουν οἱ καιροί (ἢ οἱ ἀέρηδες), ποιός θά γεννηθεῖ καί
ποιός θά βαπτισθεῖ”. Ὅποιος γεννηθεῖ, ὅποιος, δηλαδή, ὑπερισχύσει καί βγεῖ νικη-
τὴς τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων, αὐτός θά ἐπικρατήσῃ μέχρι τὰ Φῶτα ἢ καί
ὀλόκληρο τὸ χρόνο, πού ἔρχεται.

Τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, ἔκοβαν κλαδάκια ἢ βλαστοὺς
ἀνθισμένους ἀπὸ ἀρισμαρί (ἢ διοσμαρίνι), πού τὰ ἔφερναν στό σπίτι οἱ νοικοκυρές
καί οἱ κόρες τοῦ σπιτιοῦ. Τὰ κλαδάκια ἔβαζαν μέσα σέ ποτήρια μέ νερό κι ὅταν μέ-
σα στή νύχτα ἀνοίγαν τὰ μπουμπούκια, πίστευαν ὅτι αὐτὴν τὴν ὥρα γέννησε ἡ
Μάνα τοῦ κόσμου τὸν Σωτῆρα Ἰησοῦ.

Στὴν Κρήτη, ἔλεγαν οἱ γεωργοί καί οἱ βοσκοί ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, στίς
30 Νοεμβρίου, καί ἕξης, ἡ μέρα “ἀντρεύεταί” δηλαδή αὐξάνει, μεγαλώνει, ἐνῶ σέ
μερικές ἐπαρχίες πάλι πίστευαν, πὼς ἡ μέρα ἀρχίζει νά μεγαλώνει ἀπὸ τὴ γιορτὴ
τῶν Χριστουγέννων:

- Χριστός γεννᾶται, τὸ φῶς αὐξάνει,
- ἢ - Χριστός γεννᾶται, ἡμέρα γεννᾶται,
- ἢ - Χριστός γεννᾶται, ὥρα γεννᾶται.

Ἕνα παλιὸ ἔθιμο, πού ἐπικράτησε στήν Κρήτη καί ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια, ἦταν
τὸ νέο προζύμι, τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, πρὸς χάριν τῆς ἐναν-
θρωπίσεως τοῦ Σωτῆρα. Ἡ οἰκοδέσποινα ἔπαιρνε ἀλεύρι καί ζεστό νερό, τὸ ζύμωνε,
χωρὶς νά προσθέσῃ ἄλλο προζύμι, καί τὸ φύλαγε, μέχρι πού ἀρχίζε νά φουσκώνει,
ὅποτε ἔλεγαν ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ ὥρα, πού ἡ Παναγία εἶχε γεννήσῃ τὸν Χριστό. Ἀπὸ
αὐτὸ τὸ προζύμι, ἔπαιρναν καί χρησιμοποιοῦσαν, ἀνανεώνοντάς το, ζυμώνοντας τὰ
χριστόψωμα καί τὰ ὑπόλοιπα ψωμιά τοῦ σπιτιοῦ, μέχρι τὸ ἐπόμενο ἔτος, ὅποτε καί
πάλι, τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, ἔφτιαχναν τὸ νέο προζύμι.

Τὸ χριστόψωμο δὲν ἔλειπε ἀπὸ τὸ τραπέζι κανενός σπιτιοῦ τῇ γιορτινῇ μέρα.
Ἀφιερωμένο στόν Χριστό, ἦταν ἓνα ἀληθινὸ ἀριστούργημα, ἰδιαίτερα πλουμισμένο,
ζυμωμένο μέ ἀγάπη καί συνδεδεμένο μέ πλῆθος παραδόσεων, διακοσμημένο μέ με-
γάλη τέχνη, εἶχε, στίς πιό πολλές περιοχές τῆς Κρήτης, ἓνα μεγάλο σταυρὸ ἐπά-

νω, πού θύμιζε λοξά τό Χ, τό πρῶτο γράμμα τῆς λέξης Χριστός. Συνήθως ἔβαζαν ἓνα καρύδι στή μέση τοῦ σταυροῦ καί πολλά ἀνάγλυφα σχέδια, ἐμπνευσμένα ἀπό τήν ἐκκλησιαστική, ἀλλά, καί καθημερινή ζωή. Σέ ὁρισμένες περιοχές ἔβαζαν τή ζύμη πάνω στό ξύλινο τέμπλο τῆς ἐκκλησίας, τήν πατοῦσαν πάνω του, γιά νά “ξεπατηθοῦν” τά σχέδια, γι’ αὐτό καί τά χριστόψωμα λεγόταν “πατητά”. Ὁ Παῦλος Βλαστός, ἀναφέρει ὅτι τό χριστόψωμα ἦταν καθαρὸς ἄρτος ἀπὸ σιτάρι, μέ σταυρούς καί ἀστέρια πάνω του καί ἄλλα στολίσματα μέ ζύμη. Μερικά ἀπὸ τά χριστόψωμα τά πήγαιναν στήν ἐκκλησία, γιά νά μοιραστοῦν στοὺς πιστοὺς μετὰ τῆ λειτουργίας καί τῆ μακαρία τῶν νεκρῶν, καθὼς ἐπίσης, καί κρέας βραστό καί κρασί ἢ καμμιά φορά καί ὁλόκληρο ψητὸ ἄρνι καί λάδι γιά τά καντήλια καί λιβάνι καί κερι.

Τά ὑπόλοιπα χριστόψωμα ἔκοβαν μετὰ τήν ἐπιστροφή τῆς οἰκογένειας ἀπὸ τῆ λειτουργίας, ὅταν κάθιζαν γιά φαγητό στό τραπέζι. Πρὶν ἀπὸ αὐτό, ἔβαλλαν τό ἀπολυτικίον “Ἡ Γεννησίς Σου, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν” καί μετὰ ὁ οἰκογενειάρχης, θυμιάζοντας τά φαγητά σταυροειδῶς, μνημόνευε τοὺς νεκροὺς, τοὺς πεσόντες στοὺς πολέμους, στὴ γῆ καί στὴ θάλασσα, ὑπὲρ πίστεως καί πατρίδος, ἐνῶ ὅλοι ἔστεκαν ἀσκεπεῖς καί μέ εὐλάβεια. Καί μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴν οἰκογενειακὴ λαϊκὴ αἵτησιν, ἄρχιζε τό φαγητό, ἀργά τὴ νύκτα, τὴν ὥρα περίπου, πού εἶχε γεννηθεῖ ὁ μικρὸς Χριστὸς καί εἶχε ἀντηχήσει στὴ Βηθλεὲμ ὁ ὕμνος τῶν Ἀγγέλων.

Κάθε σπίτι συντηροῦσε ἓνα χοῖρο ὡς τὰ Χριστοῦγεννα καί τό ζῶο σφαζόταν τὴν παραμονή. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ μακρὰ περίοδο νηστείας 40 ἡμερῶν, τό χοιρινὸ κρέας θά κυριαρχοῦσε στό κρητικὸ τραπέζι, γιά ἀρκετὸ καιρό. Κατὰ τὴν ἡμέρα τῶν Χριστοῦγεννῶν τό χοιρινὸ μαγειρευόταν βραστό, ἢ ὁπτό στὴν παραστιά, ἢ ἔψηναν κι ἐντόσθια στό τηγάνι καί συνόδευαν τό φαγητό μέ χόντρο (ἄλεσμένο σιτάρι), ἀλλά καί χόρτα, ὄσπρια ἢ ζυμαρικά. Καί τὴν ἐπόμενη μερὰ ἔφτιαχναν ἀπὸ τμήματα τοῦ κρέατος τοῦ χοίρου λουκάνικα, χοιρομέρια, ἀπάκια (καπνιστὸ κρέας), τσιλαδιά (πηχτή, ἀπὸ τὴν κεφαλὴ καί τὰ πόδια τοῦ χοίρου), ὀμαθιές καί σύγλινα (τό “κουρουπιαστό” ἢ “κρέας τῆς κουρούπας”). Στά κάλαντα μάλιστα τῆς πρωτοχρονιάς τά ἐδέσματα αὐτὰ ἀναφέρονται ὡς ἐκλεκτὰ “φιλέματα” στοὺς καλαντιστὰδες: “Γῆ (ἢ) ἀπάκι, γῆ λουκάνικο, γῆ ἀπὸ μηρό κομμάτι...”, ἐνῶ ἀναφέρονται ἐπίσης καί σέ ἔργα τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας (“Στάθης”, “Πανώρια” κ.ά.).

Ὁ πατέρας τῆς Κρητικῆς Λαογραφίας Παῦλος Βλαστός ἀναφέρει χαρακτηριστικά: “Κατ’ αὐτὰς τὰς ἡμέρας σφάζουν τοὺς χοίρους οἱ ἀγρόται τῆς Κρήτης. Μέρος τούτων μαγειρεύουν ἢ βραστόν μέ ἄλεσμένον σίτον ἢ ὀρύζιον κατὰ διαφόρους τρόπους, μέρος δὲ κοκκινίζουν καί τό φυλάττουν, τό ὅποιον ὀνομάζουν σύγλινα (ἦτοι, ὁμοῦ μέ τό πάχος τὴν γλίνα), ἄλλο κόπτουν λωρίδας καί κρεμῶσιν εἰς τὸν καπνόν, ταῦτα εἶναι τὰ λεγόμενα ἀπάκια. Τὰ δὲ ἔντερα γεμίζουν μέ κιμά (διαμελισμένα ψαχνά) μέ πάχος καί γαρέφαλα, πιπέρι, ἄλας καί ἄλλα μυρωδικά (μπαχαρικά) καί κρεμοῦν ταῦτα εἰς τὴν καπνοδόχον τῆς ἐστίας, τὰ ὅποια ὀνομάζουν λουκάνικα. Τὴν κεφαλὴν κατασκευάζουν πηκτὴν (ἢ τσελαδιάν)...”.

Ὅσο γιά τὰ γλυκὰ τῶν Χριστοῦγεννῶν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ χριστόψωμα, τό γνησιότερο γλύκισμα ἦταν τὰ ξεροτήγανα, τὰ γνωστὰ μελομακάρονα καί οἱ κουραμπιέδες, ἀλλά καί οἱ σαμουσάδες στό Σέλινο, τὰ κατιμέρια καί οἱ μυζιθρόπιτες στὴ Σητεία, τὰ κουλουράκια στὴν Ἱεράπετρα, τὰ ἀνεβατά λουκούμια, τὰ κουμπανάκια, στό Λασιθί.

Μιὰ πολλὴ ὁμορφὴ καί ἀντιπροσωπευτικὴ εἰκόνα ὅλων τῶν παραπάνω μᾶς δίνει τό ἀκόλουθο κρητικὸ ποίημα:

“Φωνές γροικῶ στσί γειτονιές, μουγγρές γροικῶ στσί σταύλους,
χαρούμενο συντάλαχο γροικῶ στά καλντερίμια.

Στσί γειτονιές ζυμώνουνε, στσί σταύλους μαχαιρώνου,
στσί φούρνους ψήνουνε ψωμιά, Χριστόψωμα, κουλούργια,
κι ἀφράτα ξεροτήγανα στσί περαστιές μελώνου.

Καί στά σιντεροτσικάλα νερό στοσ’ αὐλές τους βράζου
τσί χοίρους, τσί θροφάρηδες, πού σφάξα νά μαθήσου.

Στό μεσοδόκι τοῦ σπιτιοῦ στή μέση νά κρεμάσου,
μέ ξυνολεμονόκουπες ὡσάν τ’ αὐγὸ τριμένους,
νά κάμουν τὰ λουκάνικα, τό καπνιστό, τ’ ἀπάκι,
νά κόψουν τ’ ἀποδέλοιπο χιλιῶ λογιῶ μεζέδες.

Κι’ ἄμ’ ἀπολύσ’ ἢ γι’ ἐκκλησιά μέ τὰ πολλά τροπάργια

κι οἱ χωργιανοὶ πασίχαροι γυρίσουν ἁγιασμένοι,
ἀπὸ τῆ Γέννα τοῦ Χριστοῦ, τῆ δόξα τῶν Ἀγγέλω,
τὴν ψαλμουδία τῶ βοσκῶ, τῶ μάγω τὰ κανίσκια
καί τ’ ἄστρου τῆ φεγγοβολή πού τσ’ ὀρανοὺς φωτίζει,
τάβλα νά στρώσουνε πλατειά, τετράφυλλο τραπέζι.

Νά τό φορτώσουν μέ καλά, νά τ’ ἀκριβοστολίσου,
μ’ ὀφτό κριάς καί μ’ ὀματιές, μ’ ἀγνάτες μυζηθρόφτες,
μέ τσιλαδιά, μέ σύγλινα, τοῦ φλάσκου προξενήτες,
ὡσάν τὴν πετροπέρδικα νά γλυκοκακαρίσει
τό Μουλιανίτικο κρασί, στοῦ κεραστή τὰ χέργια.

Νά βάλου κι ἀργυρά σκαμνιά γυροῦ-γυροῦ περίσσα
γιά φίλους, γιά περαστικούς, γιά χοροστελιωτάδες,
πού θά περνοῦν στί γειτονιές, συνδύο συντρεῖς πατοῦλιες,
γιά τὰ κοπέλια πού θά ῥθοῦν τὰ κάλαντα νά λένε,
κι ὡς εἶν’ ἀντέτι στά χωριά, πόρτα νά μὴν ἀφήνου,
νά τρῶνε καί νά πίνουνε, νά τσί πολυχρονοῦνε”.

“Ὅσα παιδιὰ γεννηθοῦν κατὰ τὴν παραμονή τῶν Χριστουγέννων, τό βράδυ, λέγονται καρακόντζολοι, ἢ καρακάντσαλοι ἢ καρακοντσόλοι καί ὑποτίθεται ὅτι συνελήφθησαν στίς 25 Μαρτίου, ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Λέγεται ὅτι αὐτοὶ οἱ καρακοντζόλοι περνοῦν ὅλη τὴ ζωὴ τους, ὅπως καί οἱ συνηθισμένοι ἄνθρωποι, ἀλλὰ μετὰ τό θάνατό τους “πατάσουν”, κατὰ τό κοινῶς λεγόμενο ἀπὸ τοὺς προληπτικούς.

Τὴν παραμονή τῶν Χριστουγέννων, οἱ καρακόντζολοι τριγυρίζουν στά σπίτια, χωρὶς νά τοὺς βλέπει κανεὶς καί “μαγαρίζουν” ὅσα πιθάρια, κουροῦπες, στάμνες, ὀροῦν χωρὶς σκέπασμα. Γι’ αὐτό καί οἱ οἰκοδέσποινες τό βράδυ αὐτό κλείδωναν ὅλα τὰ ντουλαπια, τίς ἀποθήκες καί τοὺς μαγατζέδες, πού ἔμεναν κλειδωμένα κατὰ τίς ἡμέρες τῶν ἑορτῶν. Οἱ παλαιοὶ Κρητικοὶ πίστευαν πὺς οἱ καρακόντζολοι “μαγάριζαν” καί τὰ μύρτα, τὴν παραμονή τῶν Χριστουγέννων, (οἱ καρποὶ τους τρώγονται, ὅταν ὠριμάσουν, ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριό μέχρι τὰ Χριστούγεννα) καί γι’ αὐτό ὑπῆρχαν στίγματα, τίς μέρες αὐτές, πάνω στά φυτά. Κι ἀκόμη, πὺς οἱ καρακόντζολοι χτένιζαν μέ σιδερένια χειρόχτενα ὅσους δέν χτενίζονταν καί “μαγάριζαν” ὅσους δέν λούζονταν κατὰ τίς παραμονές τῶν ἑορτῶν καί τό Σάββατο .

Θά τελειώσουμε τὴ σύντομη ἀναφορά μας στά Χριστούγεννα στήν παλαιὰ Κρήτη, μέ ἓνα κρητικὸ νάκλι, μέ τίτλο “Ἄν ἔλειπαν τὰ Χριστούγεννα”, πού δίνει ὅλο τό νόημα καί τό πνεῦμα τῆς σημασίας τῆς μεγάλης γιορτῆς τῆς Χριστιανοσύνης:

“– Οὐλα σέ τοῦτον τό ντουλιά ξεχνιοῦνται. Καί τὰ καλά καί τὰ κακά. Καί τό

σπίτιν του σάν ξεσύρει ὁ ἄνθρωπος καί λείπει κάμποσους χρόνους τό ξεχνᾶ, μή μοῦ πεῖς ἐμένα, πού ἡ καρδιά μου εἶναι καυμένη.

- Νά σοῦ πῶ οὔλοι ξεχνοῦμε. Ποιός λίγο, ποιός πολύ. Ἄλλος ξεχνᾶ τό ἴνα, ἄλλος τ' ἄλλο. Συμπαθησμένοι τό λοιπός.

Συμπαθησμένοι καί ξεσυμπαθησμένοι ἡ γι' ἀλήθεια-ἀλήθεια.

Καί τό σπῖτιν του ξεχνᾶ ὁ ἄνθρωπος καί τή μάνα ἀπού τόν ἐγέννησε καί τό γά-
λα ἀπ' ἐβύζαξε καί τό Θεό τόν ἴδιο.

- Δέν τό παραδέχομαι.

- Νά τό παραδεχτεῖς καί νά τό κάμης καί καμπούλι.

- Ἐγώ κατέω πῶς εἶναι πράματα ἀπού δέν ξεχνιοῦνται. Κι ὅστε νά λυώσει ὁ ἄνθρωπος καί νά γενή χῶμα, μου φαίνεται, κατά μπάντα δική μου τάξε, δέν ξεχνᾶ το σπῖτιν του, τά Χριστόγεννα μπάρε μου-νά μὴν πῶ κάθε καλήν ἡμέρα. Μά στήν ξενιθειά εἶναι, μά στό στρατός, μά σέ φυλακή, γή σέ στραθειά μεγάλη, μά ἔχει δέν ἔχει νά φάει, ὅτι ν' ἀκούσει τήν καμπάνα τῷ Χριστουγέννω, θά θυμηθεῖ καί θά πει:

- Ἀτζερμπης στό σπῖτι μας ἴντα κάνουνε;

- Ἀν ἔχει πολλά θά πει:

- Ἀς τῶνε μπέψω κι εὐτηνῶ νά τῶνε κολλήσουνε τά Χριστόγεννα.

- Ἀ δέν ἔχει πάλι, θά πει:

- Νάχαν μοῦ μπέψουνε κι ἐμένα τίβοτσι!

Κι οὔλοι θυμοῦνται τό χωριό ντωνε καί τό σπῖτι ντωνε, ἕνα-ἕνα ἀναθυμοῦνται οὔλους τσ' ἀθρώπους, ἀναστοροῦνται τά κάλαντα, τσοί κουλοῦρες, τήν ἐκκλησιά μέ τσ' ἀμουχλιασμένους τοίχους, τόν παπά χωρίς ἀντόδια π' ἔτρωε τά ἱερά λογία καί δέν ἐξεκαθάριζες γρί, τά συνομήλικάν τωνε κοπέλια κι οὔλες τσοί διαολιές ἀπού κάνανε στά νειάτα ντωνε.

Σέ τοῦτες τσοί μέρες θυμᾶται ὁ κόσμος. Στήν καμινάδα μέ τόν κούτσουρο πού καίγεται καί ζεσταινει, ἕνα πελώριο σπῖτι ὁ νοῦς τ' ἀθρώπου, γυρίζει στά περασμέ-
να, στά σημερινά, στά μελούμενα καί θυμᾶται ἕνα-ἕνα, κι ὅ,τι ἔκαμε κι ὅ,τι δέν εἶπε καί τσοί δικούς καί τσοί ξένους. Κι ἀφορμή εἶναι τά Χριστόγεννα. Ἄν ἐλείπα-
νε κι αὐτά, φοβοῦμαι το κι ἐγώ πῶς δέν θάν' εὐρίσταμε ἀραλίκι νά θυμηθοῦμε ὁ δι-
κός τό δικό, ὅπου βρίσκεται κι ἄν εἶναι...".

Ἀς ἀφήνουμε λοιπόν καί ἐμεῖς ἀνοιχτή τήν καρδιά μας, γιά νά φωλιάζει στή θαλπωρή τῆς ἡ καλωσύνη κι ἡ ἀγάπη γιά τό "δικό" μας, πού εἶναι ὅχι μόνο οἱ συγγενεῖς καί ἡ οἰκογένειά μας, μά ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ὅπου γῆς, πού ἀποζητοῦν τό θεῖο φῶς τῆς Γέννησης, σάν βάλσαμο-τή γέννηση τῆς ἐλπίδας γιά τόν πολύπαθο κόσμο μας.

Σημειώσεις: Τά δύο ποιητικά κείμενα στήν Κρητική διάλεκτο εἶναι τοῦ βραβευμένου ἀπό τήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἐξόχου Κρητικοῦ ποιητάρη Κωστή Φραγκούλη, ἀπό τό ἔργο του "Τά Δίφορα".

Τό κρητικό νάκλι εἶναι τοῦ δημοσιογράφου Ἱ. Μαθιουδάκη (ψευδώνυμο "Λουλούδα") καί δημο-
σιεύτηκε στήν ἐφημερίδα Χανίων "Παρατηρητής", τό 1949.

Τά λαογραφικά στοιχεῖα ἀντλήθηκαν ἀπό τό ἀρχεῖο τοῦ πατέρα τῆς Κρητικῆς Λαογραφίας Παύλου Βλαστοῦ, πού φυλάσσεται στό Ἱστορικό Ἀρχεῖο Κρήτης.

